

ОСОБЕНО МНЕНИЕ

на съдиите Павлина Панова, Надежда Джелепова, Соня Янкулова, Борислав Белазелков и Галина Тонева по Решение №8/2025 г. по к.д. №15/2024 г.

Подписваме с особено мнение решението в частта, с която се отхвърля искането за обявяване на противоконституционност на чл. 343, ал. 5 в цялост и на чл. 343б, ал. 5 в частта „а когато деецът не е собственик – да присъди равностойността му“ от Наказателния кодекс, защото считаме, че разпоредбите са противоконституционни.

Въпросът, предмет на конституционното дело, не е дали приетите от законодателя мерки по отношение на извършителите на двете престъпления са достатъчно строги и ефективни, а дали са конституционносъобразни разпоредбите, които ги установяват. Особеното мнение се отнася не до принципната възможност за отнемане на моторното превозно средство в хипотезите на чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК, а до начина, по който е уредена мярката в оспорените разпоредби. Намираме, че начинът е конституционно нетърпим, защото създава неяснота относно характера на мярката. Тази неяснота води до нарушаване на конституционни изисквания за нейното прилагане, което не може да бъде преодоляно чрез съответно на Конституцията тълкуване от съда, в т.ч. и при упражняване на компетентността на Върховния касационен съд по чл. 124 от Конституцията.

Считаме, че за да се произнесе по искането за Съда беше незаобиколимо важно да изясни правната същност на наказателната мярка „отнема в полза на държавата [...] моторното превозно средство, което е послужило за извършване на престъплението и е собственост на дееца, а когато деецът не е собственик – да присъди равностойността му“, което не беше сторено. Необходимо беше да се направи разграничение между наказанието (като установена от закона мярка на държавна принуда, налагана от съда на лице, извършило престъпление, чрез която се засягат негови правни интереси) и мерките по чл. 53 НК (отнемане в полза на държавата на предмета и/или средството на престъплението), приложими независимо от наказателната отговорност.

Съпоставката на характеристиките на наказанието и на мерките по чл. 53, ал. 1 НК ни дава основание да приемем, че оспорената мярка има характеристики на наказание –

по своята същност е санкционна, носи белезите на имуществено наказание, изразява се в принудително отчуждаване на собственост, което по своя гражданскоправен ефект е идентично с конфискацията, но оспорената мярка, както и мерките по чл. 53, ал. 1 НК, без да са наказание се прилагат по отношение на вещи, пряко свързани с извършеното престъпление.

Това обосновава извода, че обсъжданата мярка по двете оспорени разпоредби е неясна по характер, заимстваща признаци както от наказанието, така и от превантивните мерки, но наказанието и мерките поради естеството си са подчинени на различни принципи и цели, имат различни основания и гаранции. Създаването на институт, носещ едновременно белези и на двата вида правни средства за държавна принуда, позволява заобикаляне на ограниченията, на които е подчинено наказанието в правовата държава и създава условия за произволно засягане на права, което е конституционно недопустимо.

Според нас, оспорената мярка е в нарушение на принципа на законоустановеност на престъплението и наказанието, като проявна форма на принципа на правовата държава – чл. 4, ал. 1 от Конституцията.

Принципът на законоустановеност на наказанието изисква видът и размерът на наказанието да бъдат в пределите на санкциите, установени за съответния вид престъпление в особената част като се съобразят и разпоредбите на общата част на Наказателния кодекс, определящи наказанията и установената тяхна система. Конституционният съд в Решение №5/2014 г. по к.д. №2/2014 г. изрично приема, че „[н]аказанието е законоустановено не само с оглед на уредбата на санкциониране на отделните престъпни деяния в особената част на НК, а и с оглед на разпоредбите в общата част на същия кодекс, отнасящи се до определяне на наказанието. Това са тези разпоредби, които по общ начин определят правилата за неговото налагане, включително и при индивидуализацията му“. Израз на това разбиране на Съда за принципа на законоустановеност на наказанието е и установеното в разпоредбата на чл. 54, ал. 1 НК задължение на съда да определя наказанието в пределите, предвидени от закона за извършеното престъпление, като се ръководи от разпоредбите на общата част на кодекса. Не намираме основание да се отклоним от това разбиране на Съда.

Начинът, по който оспорените разпоредби са формулирани, според нас, не позволява на съдилищата да спазват законовите изисквания за определяне на конкретните санкционни мерки дори и с помощта на „съответното“ им тълкуване поради тяхното

съществено противоречие с правилата, установени в общата част на Наказателния кодекс. По тази причина изразяваме несъгласие с тезата на мнозинството, че недостатъците на оспорените разпоредби могат да бъдат преодолявани по пътя на тълкуването.

Като мярка със санкционен характер „отнемането“ не е установено в системата на наказанията по чл. 37 НК, поради което налагането ѝ не може да се подчини на правилата за определяне на наказание. В съответствие с принципа на законоустановеност на престъплението и наказанието, предвиждане на наказания или мерки със санкционен характер, извън изрично посочените в общата част на Наказателния кодекс е недопустимо.

Мярката „отнемане“ по чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК противоречи на установените в чл. 53, ал. 1 НК общи правила. Редакцията на двете оспорени разпоредби визира отнемане на средството на престъплението („моторното превозно средство, послужило за извършване на престъплението“), но обект на двете престъпления са обществените отношения, свързани с движението по пътищата, които произтичат от взаимодействието на човек, моторно превозно средство и път, което определя моторното превозно средство като предмет на престъплението. Разграничението между средство и предмет на престъплението е съществено, защото са подчинени на различен режим на отнемане – по отношение на предмета отнемането е допустимо само при наличие на изрична разпоредба в особената част на Наказателния кодекс, а по отношение на средството такава разпоредба не е необходима, защото то подлежи винаги на отнемане. Мярката по чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК допуска отнемане на равностойността на средството на престъплението („моторното превозно средство, послужило за извършване на престъплението“), когато то не е собственост на дееца, докато по силата на чл. 53, ал. 1 НК на отнемане подлежи средството на престъплението само ако е било и продължава да е собственост на дееца, а неговата равностойност се отнема, ако то липсва или впоследствие е отчуждено, но е било негова собственост.

Мярката по чл. 343, ал. 5 НК противоречи на общите правила, установени в чл. 53, ал. 1 НК, и на още две основания. На първо място, престъплението по чл. 343 НК е непредпазливо, а отнемането на предмета или средството на престъплението, с оглед на установеното в чл. 53, ал. 1 НК, е допустимо само по отношение на умишлени престъпления. На второ място, чл. 343, ал. 5 НК предоставя възможност на съда за

преценка дали да приложи тази мярка или не в противоречие с общото правило по чл. 53, ал. 1 НК, според което отнемането на предмета или средството на престъплението е императивно.

Посочените противоречия между норми на общата и на особената част на Наказателния кодекс, водещи до невъзможност за законосъобразно определяне на санкционните мерки спрямо извършителите на обсъжданите престъпления, се дължат на законодателна непрецизност в степен, която нарушава принципа на законност. Съдът е имал възможност да подчертае, че „[з]а законодателя принципът на законност намира конкретно проявление в изискването създаваните от него правни норми да бъдат ясни, недвусмислени и разбираеми. Това изискване е особено стриктно по отношение на разпоредбите, чрез които законодателят дефинира едно деяние като престъпление и определя за него наказание, защото въведената чрез наказателния закон държавна принуда има потенциала същностно да засегне конституционни права и свободи на гражданите“ (Решение №7/2025 г. по к.д. №26/2024 г. и цитираната там практика). Не намираме основание в настоящия случай да се отклоним от това разбиране на Съда.

Конкретно проявление на принципа на законност относно наказанието е изискването за неговата индивидуализация – съобразяване на вида и на размера на конкретната наказателна мярка с обективните и субективни (индивидуалните, конкретните) особености на извършеното деяние. В практиката си Конституционният съд отстоява позицията, че „[н]аказание, което не е съобразено с индивидуалната степен на обществената опасност на деянието и на дееца, не би следвало да бъде налагано в правна система, основана на принципите в правовата държава“ (Решение №4/2025 г. по к.д. № 29/2024 г.). Поради това и разпоредбата на чл. 54, ал. 1 НК изрично изисква съдът да определя наказанието в пределите, предвидени от закона за извършеното престъпление, като се ръководи от разпоредбите на общата част на кодекса и като взема предвид: степента на обществената опасност на деянието и дееца, подбудите за извършване на деянието и другите смекчаващи и отегчаващи вината обстоятелства.

При налагане на оспорената мярка „отнемане“ по чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК противоречието с това изискване е особено съществено, защото тази мярка по естеството си е по-скоро наказание. При това положение, с лишаването на съда от възможност да съобрази санкцията с посочените в чл. 54, ал. 1, пр. 2 НК обстоятелства, поради факта, че отнемането е предвидено като абсолютно определена

санкция, категорично се изключва приложението на принципа за индивидуализация на наказанието. Възниква противоречие и с основен принцип на наказателното право, заложен в чл. 35, ал. 3 НК, че „наказанието е съответно на престъплението“, защото без индивидуализация на наказателната мярка, с оглед на характеристиките на деянието и на дееца, този принцип не би могъл да бъде спазен, а той е проявление на принципа на законност. Това е още едно доказателство за невъзможността по тълкувателен път да бъдат преодолените недостатъците на оспорените разпоредби.

Изложеното, според нас, обосновава противоречие на разпоредбите на чл. 343, ал. 5 и 343б, ал. 5 НК с принципа на правовата държава (чл. 4, ал. 1 от Конституцията). В практиката на Съда разбирането за правовата държава във формален и материален смисъл я определя като „...държава на правната сигурност и на справедливостта...“, което изисква „...и от законодателя спазване както на същностния компонент на формалната правова държава – принципа на законност (упражняване на властта при спазване върховенството на правото), така и на изискването създадените от законодателя правни норми да останат в рамките на и да защитават и гарантират конституционните ценности, принципи и права на гражданите (като проявление на справедливостта)“ (Решение №7/2025 г. по к.д. №26/2024 г.).

Не намираме основание да се отклоним от това разбиране, защото посочените противоречия на мярката по чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК с основни норми от общата част на Наказателния кодекс относно определянето на наказанието, водят до неяснота относно правната ѝ същност, в резултат на което конституционносъобразното ѝ прилагане от съда е непостижимо чрез методите на тълкуването. Такава неяснота е в несъгласие с изискването за правна сигурност, което е същностен елемент на принципа на правовата държава.

Намираме за важно да отбележим още, че принципът на справедливостта като проявление на принципа на правовата държава, е нарушен и поради непропорционалното въвеждане на допълнителната санкционна мярка „отнемане“ за непредпазливото престъпление по чл. 343, ал. 5 НК, но не и за умишленото такова по чл. 342 НК.

Атакуваните разпоредби според нас са противоконституционни и поради противоречие с принципа на равенство на гражданите пред закона – чл. 6, ал. 2 от Конституцията.

Предвидената в оспорените разпоредби на чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК мярка „отнемане“ обективно не дава възможност за еднакво третиране на сходни (еднакви) случаи, защото санкционните последици, свързани с отнемането (принудително отчуждаване на собственост) не зависят от обективните и субективни характеристики на деянието, а от стойността на моторното превозно средство, което се отнема или неговата парична равностойност. При нарушаване от законодателя на съответствието между престъплението и наказанието за него, както на практика се получава чрез абсолютно определена санкция (каквато е тази по чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК), „дори формално законосъобразното наказание, наложено от съда, няма да е справедливо“ (Решение №4/2025 г. по к.д. №29/2024 г.). Това е конституционно недопустимо поради нарушаване на „принципа на справедливостта в същността му на материален компонент на правовата държава (чл. 4, ал. 1 от Конституцията), който изисква пропорционално засягане на правата на извършителя“ (Решение №4/2025 г. по к.д. №29/2024 г.).

Обсъжданата законодателна уредба води до възможност за еднакви (сходни) по своите характеристики деяния да се налагат различни по тежест, непропорционални санкционни последици. Това се предопределя от липсата на пряка обективна зависимост на степента на обществена опасност на конкретното деяние от стойността на използваното моторно превозно средство. Така при престъпления с относително еднаква степен на обществена опасност се стига до налагане на различно имуществено санкциониране, предопределено от стойността на използваното превозно средство. Този резултат противоречи на принципа на равнопоставеност на гражданите пред закона по чл. 6, ал. 2 от Конституцията.

Разпоредбите на чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 НК, според нас, са противоконституционни и поради противоречие с принципа на неприкосновеност на частната собственост по чл. 17, ал. 3 от Конституцията.

Възможността за отнемане на вещите, предмет или средство на престъплението по чл. 53, ал. 1 от НК, е напълно съобразена с принципа за неприкосновеност на частната собственост по чл. 17, ал. 3 от Конституцията. Ограничаването на това право се основава на превратното упражняване на правото на собственост за улесняване на извършването на престъпление. За това чл. 53 НК определя, че принудително отнемане на собственост е справедливо и пропорционално само в случаите, в които използваното средство е принадлежало на дееца. Когато моторното превозно средство

е чуждо за него, той не злоупотребява със свое право на собственост, поради което липсва необходимост от налагане на такава мярка. Ето защо присъждането на равностойността на моторното превозно средство не може да постигне превантивната цел на мярката по чл. 53 НК, изразяваща се в отнемане на възможността на дееца да извърши ново престъпление със същото средство.

Като подчертаваме, че квалифицирането на дадено деяние като престъпление и определянето на наказание за извършването му е проявление на наказателната политика на държавата, определянето на която е правомощие единствено на Народното събрание, като разбираме обществената потребност от ефективност на наказателната политика за престъпления, свързани с движението по пътищата, посочваме, че това трябва да става в съответствие с Конституцията. В случая законодателят, според нас, не е успял да създаде конституционносъобразна уредба на наказанието за престъпленията по чл. 343 и чл. 343б НК в частта относно въведената санкция „отнемане“ на моторното превозно средство.

Въз основа на изложеното считаме разпоредбата на чл. 343, ал. 5 НК в цялост и разпоредбата на чл. 343б, ал. 5 НК в оспорената част за противоконституционни, поради което подписваме решението с особено мнение.

съдия Павлина Панова

съдия Надежда Желепова

съдия Соня Янкулова

съдия Борислав Белазелков

съдия Галина Тонева